

biologie byla nesporně recidivou naturfilozofie, návratem k nedialektickému pojetí přírody a vědy o přírodě. Proto její analýza může přispět ke zdokonalení prostředků boje proti současným formám teleologismu, organicismu, neovitalismu a dalším nedialektickým a idealistickým tendencím v současné vědě“ (s. 36—37). Jaškova filozofická analýza kategorie „podstaty“ v Lysenkově a Prezentově pojetí je jednak cenným příspěvkem ke zhodnocení tehdejších mechanistických koncepcí vztahu filozofie a biologie, jednak vyúsťuje v závěr o nutnosti rozvoje genetického a strukturně systémového přístupu k problematice živé hmoty (s. 41—43, 82—83, 90—91). Větší díl druhé části knihy je věnován „vývoji filozofických základů teorie vztahu organismu s prostředím“. Je rozvržen do kapitol Od Aristotela k Darwinovi, Neolamarckismus a Marxistická dialektika jako filozofický základ současné teorie vztahů organismů s prostředím. Neolamarckistické pojetí dědičnosti získaných znaků našlo svého zastánce i v osobě známého brněnského genetika a společenského činitele J. Kříženeckého. Autor proto v kapitole o neolamarckismu podrobně a zaslíbeně zkoumá často dosti spletitý názorový vývoj J. Kříženeckého a dává do souvislosti různé stránky jeho tvůrčí vědecké práce (vztah k mendelismu a evolucionismu — darwinismu, vztah k organismu a prostředí, sociologické a společenské názory a konečně i eugenické snahy).

V závěru shrnujícím hlavní myšlenky knihy je opět akcentován význam dialektické metodologie pro přírodní vědy: „Dialektika jako obecná metodologie vědeckého poznání nachází své plné uplatnění teprve v moderní vědě, která na základě nejzákladnějších struktur zkoumaných objektů dospívá postupně k jejich systémovému a strukturnímu vysvětlení.“ (s. 90).

Vydání Jaškovy knihy je pozitivním edičním činem, který si zaslouží pozornost jak filozofů tak i biologů. Lze jen litovat, že vyšla v malém nákladu (500 výtisků) a že je v ní velké množství tiskových chyb.

Luboš Bělka

Emil Hadač, Bedřich Moldan, Jaroslav Stoklasa: Ohrožená příroda. Praha, Horizont 1983, 269 s.

Životní prostředí se v poslední době stává stále častěji námětem mnoha diskusí, ať už dílčích, nebo komplexně postihujících danou problematiku. Nesporným přínosem k dnes již dost bohaté ekologické literatuře je i recenzovaná kniha našich antropoekologů — botanika E. Hadače, geochemika B. Moldana a ekonomka J. Stoklasa.

Nejedná se sice o knihu rozsáhlou, nicméně se autorům podařilo dosáhnout vytčeného cíle — pojednat o vzájemném (kvantitativně i kvalitativně mnohdy zdánlivě jednostranném) působení technosféry a biosféry, realizovaném prostřednictvím lidské exploatace přírody, a to v historii a především v současnosti.

V prvních kapitolách si autoři budují pevnou základnu definováním ústředních ekologických pojmů, jakými jsou technosféra, biosféra, geobiocenóza, antropocenóza, noosféra a další; naplňují je potom výsledky nejnovějších světových výzkumů, protože jsou si dobře vědomi, že problematiku přírody a prostřednictvím ní de facto i člověka jako živočicha je nutno řešit komplexně, se stálým zřetelem na zahraniční zkušenosti. Zároveň upozorňují na další problémy spojené s prudkým rozvojem technosféry — na prvořadou otázku zachování míry, bez něhož bychom si další život stěží dokázali představit, a na otázku zajištění výživy obyvatelstva celého světa.

Autoři se nespokojí s charakteristikou stavu dnešní biosféry (jak je to obvyklé u starší ekologické literatury, popisné a pouze varující), ale zařazují se mezi ekology „druhé generace“, kteří navazují na základní výzkum a snaží se nalézt optimální řešení. Takové přináší v závěrečných kapitolách Jaroslav Stoklasa, který se jako ekonom zabývá ekologizací technologií, jež ve většině případů shledává nedostačujícími; podle jeho soudu mnohdy připomínají kapitalistickou honbu za ziskem, provázenou konzumní morálkou, kladoucí důraz na materiální uspokojování životních potřeb lidí jako symbolu rostoucí životní úrovně v konzumním slova smyslu, a to za cenu jakýchkoliv obětí na přírodě a tím konec konců i na člověku samém.

Přes dílčí poznatky se dostávají až k řešení nejobecnějšímu. Dokazují, že právě socialistické společenství, jehož vývoj je řízen centrálním plánem, existuje *možnost* komplexního řešení, které tuto společnost zvýhodňuje při řešení katastrofálních ekologických trendů. Nic však neodsouvají do blízké či vzdálené budoucnosti, ale naopak důrazně vyzývají k rychlým opatřením, která vidí v zásadní změně všech složek ekonomického reprodukčního procesu směrem k intenzifikaci, k racionalizaci využívání přírodních zdrojů surovin a energie a ke snížení produkce odpadů všeho druhu a k jejich maximálnímu využívání, tedy současně k ekologizaci. To ovšem předpokládá

dlouholeté prognózy a promyšlenou strategií vycházející z energomateriální podstaty společensko-ekonomického vývoje a jeho vztahu k přírodnímu prostředí a biologické reprodukci.

Autoři v té souvislosti přinášejí zcela nový pohled na úlohu a funkci čisticích zařízení všeho druhu. Ta nemají sloužit pouze k zachycení odpadních látek (o nichž často nevíme, co s nimi a které působí obtíže), ale mají se stát zároveň součástí výrobního procesu, který neznamená jen „neproduktivní náklady“, jak se to dnes často posuzuje, nýbrž je článkem v novém užití těchto látek. Toho můžeme dosáhnout jen pouze cílevědomou racionální intenzifikací, která je z dlouhodobého hlediska reálnou formou řešení vzájemného vztahu mezi ekonomickým rozvojem a kvalitou životního prostředí.

Kniha jistě vyvolá hodně diskusí, neboť se dotýká nejdůležitějších celosvětových problémů, které lidstvo může řešit a které připomínají, že nelze čekat na dobu, kdy bude otázka natolik aktuální, že ji budeme muset řešit v boji o holou existenci, na dobu, kdy už bude možná pozdě, neboť neznáme všechny mechanismy akumulace různých jevů v přírodě, které by se mohli v časově krátkém období značně zkoncentrovat a projevit. Uvolníme společenské a ekonomické mechanismy, jenž dokáží, že prostředky vkládané do ochrany přírody přinesou materiální i duchovní uspokojování našich potřeb.

Roman Frečer

Vitalij Ivanovič Koljadko: Bernard Bol'cano. Moskva, Mysl' 1982, edice Mysliteli prošlovo. 198 s.

K bolzanovským oslavám (roku 1981 jsme si připomněli dvousté výročí narození B. Bolzana) dodatečně přispěla i sovětská knižní produkce, a to monografickou prací moskevského historika filozofie V. I. Koljadka.

Je to jistě chvályhodný a významný ediční počín. Jak nás totiž informuje Švejnova bibliografie B. Bolzana (vydaná 1981 Státní knihovnou v Praze) i seznam literatury v závěru Koljadkova díla, sovětská vědci doposud věnovali Bolzanovi pozornost jen v dílčích studiích. Jde především o články A. P. Juškeviče, F. A. Medveděva, K. A. Rybnikova a N. I. Stjažkina zabývající se Bolzanovými názory matematickými a o příspěvky B. I. Fedorova, B. N. Pjatnicyna, O. S. Tjangibediny a znovu N. I. Stjažkina pojednávající o některých problémech Bolzanovy logiky. Tento krátký přehled přes svou relativní neúplnost dokazuje, že sovětské dějiny filozofie (překud neuvažujeme Kolmanovu monografii z roku 1955) dosud postrádaly práci, která by celistvě informovala o Bolzanově životě a pokusila se vytvořit ucelený přehled jeho myšlenkového odkazu. Tyto požadavky recenzovaná monografie z větší části splňuje a je tedy do určité míry prací průkopnickou.

Autor knihu rozdělil do sedmi kapitol. První zachycuje Bolzanův život a dobové podmínky dotvářející osobnost velkého myslitele. Už v ní je zřejmé, jak nesnadné je proniknout do historie jiného, třeba blízkého národa, jak odlišně mohou vyhlížet fakta viděná „zvenitř“ a nazíraná „zvenčí“. Koljadkovo pojetí českého osvícenství je v zásadě správné, určité nepřesnosti vyplývají z nedostatečné znalosti prostředí. Tak především autor ztotožňuje osvícenství české a slovenské (Bolzano je podle něj „představitelem epochy českého a slovenského osvícenství“ — s. 198). Dále např. uvádí, že „Čechy, dnešní Československo“ (!) byly „provincií Rakouska-Uherska“ (s. 4), že Josef II. uskutečnil „řadu nevýznamných liberálních reforem“ (s. 8), hovoří o „poněmčování Čechů i Slováků“ (s. 7); ve výčtu kněžských představitelů našeho osvícenství (s. 10) čteme kromě Kollárova už jen jméno K. Havlíčka-Borovského, jenž se ve skutečnosti nikdy kněžem nestal (narozdíl třeba od F. M. Klácela nebo jezuity J. Dobrovského, známého pod přezdívkou „modrý abbé“ — ti však uvedeni nejsou). Bolzanova biografie zabírá pouhých deset stran z celkového počtu téměř dvou set — na některých místech tedy zákonitě muselo dojít k nejasnostem i k určitému zkreslení vinou přílišné stručnosti, byť některá další životopisná data jsou pak roztržštěna do dalších kapitol. Ty jsou věnovány jednotlivým částem Bolzanova rozsáhlého vědeckého odkazu.

Druhá hlava pojednává o Bolzanově názorovém vývoji a o jeho spisu *Co je filozofie?*, třetí a čtvrtou věnoval autor nejdůležitějšímu Bolzanovu spisu — *Vědosloví*, pátou logice a filozofii vědy. Tyto tři poslední jmenované kapitoly se zdají být nejsilnější částí Koljadkovy práce — i když i zde jsou sporná tvrzení (jednou z hlavních příčin neúspěchu prvního vydání *Vědosloví* bylo prý to, že v té době Bolzano ještě nebyl znám jako logik a filozof) — a navazují tak úspěšně na dosavadní sovětské příspěvky k těmto odvětvím Bolzanovy vědecké činnosti. Šestá část patří Bolzanově ontologii a vlivu tzv. naturfilozofie na jeho filozofické učení. Koljadko připomíná jeho kritiku Kanta, celkově správně však kapitola vyznívá jako srovnávací studie Bolzanových myšle-